

KHÁI QUÁT VỀ HỆ THỐNG PHÁP LUẬT CỦA ĐẶC KHU HÀNH CHÍNH HƯƠNG CẢNG

*Đình Ngọc Vương**

Nguyên tắc “Một quốc gia, hai chế độ” được ghi nhận trong Luật Cơ bản của Hồng Kông thể hiện rõ quy định về hệ thống pháp luật đã tồn tại ở Hồng Kông vẫn tiếp tục đóng vai trò duy trì trật tự pháp luật ở Hồng Kông mới khi chủ quyền đã thuộc về Cộng hòa nhân dân Trung Hoa.

Sự ngự trị của luật hay còn gọi là nhà nước pháp quyền¹ đóng vai trò quan trọng trong thời kỳ trước năm 1997 và đối với Hồng Kông hiện nay. Nhà nước pháp quyền bắt đầu từ những cá nhân trong Nhà nước được Tòa án bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp, nơi có các thẩm phán vô tư, độc lập và khách quan. Tòa án bảo vệ tự do của cá nhân một cách độc lập, không có sự can thiệp từ phía Chính phủ, không chịu ảnh hưởng từ phía những người giàu có trong xã hội. Hệ thống pháp luật của Hồng Kông được xây dựng trên cơ sở tôn trọng tính tối thượng của luật. Tăng cường pháp chế là phương châm hoạt động của các cơ quan chính quyền của Hồng Kông. Các cơ quan, các quan chức nhà nước chỉ được phép làm những gì mà luật cho phép. Các Tòa án có quyền độc lập và chỉ tuân theo pháp luật do cơ quan lập pháp ban hành. Không ai trong số các quan chức, kể cả người đứng đầu cơ quan hành pháp được phép ban hành các văn bản trái luật, xâm hại đến quyền và tự do của công dân. Trong trường hợp các cơ quan chính phủ ban hành các văn bản xâm hại đến quyền và tự do của công dân thì người có lợi ích bị xâm hại có quyền kiện ra Tòa án, yêu cầu Tòa án tuyên bố các văn bản đó không có hiệu lực pháp luật và người bị hại có quyền được bồi thường thiệt hại.

Luật Cơ bản của Hồng Kông bảo đảm một hệ thống pháp luật dựa trên nguyên tắc tôn trọng tính tối thượng của luật đã được ban hành ở Hồng Kông trước năm 1997 (tức là theo hệ thống thông luật, áp dụng các quy phạm của luật công bằng, luật tục và án lệ).

Tuy nhiên, toàn bộ hệ thống pháp luật của Hồng Kông vẫn phải dựa trên cơ sở Luật Cơ bản. Nội dung của Luật Cơ bản quy định chế độ, chính sách, chế độ kinh tế - xã hội, chế độ bảo vệ các quyền và tự do cơ bản của người dân Hồng Kông, hệ thống tư pháp, hành pháp và lập pháp. Cơ quan lập pháp của Hồng Kông không được ban hành các văn bản luật trái với Luật Cơ bản. Luật Cơ bản cũng quy định nguyên tắc “Một quốc gia, hai chế độ” sẽ tồn tại trong vòng 50 năm ở Hồng Kông. Tại Điều 8 Luật Cơ bản cũng quy định cần duy trì luật pháp ở Hồng Kông: Các đạo luật đã được ban hành và áp dụng ở Hồng Kông: thông luật, các quy phạm của luật công bằng, các văn bản dưới luật², ngoại trừ những quy định trái với Luật Cơ bản.

Đặc khu hành chính Hồng Kông có cơ quan lập pháp³. Các đạo luật do cơ quan lập pháp của Hồng Kông thông qua đều phải được trình lên Ủy ban Thường vụ Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa để phê chuẩn. Trong trường hợp nếu Ủy ban Thường vụ Quốc hội xét thấy một đạo luật nào đó do cơ quan lập pháp của Hồng Kông thông qua lại trái với những quy định của Luật Cơ bản về các công việc thuộc Chính phủ Trung ương

² Có thể hiểu Hồng Kông trước đây và Đặc khu hành chính Hương Cảng hiện nay theo hệ thống pháp luật Anh - Mỹ (Common Law), còn Cộng hòa nhân dân Trung Hoa đang áp dụng hệ thống pháp luật châu Âu lục địa hay còn gọi là hệ thống pháp luật dân sự, hệ thống pháp luật Roma-Giecmann.

³ Hiện nay, bà Phạm Từ Lệ Thái đảm nhận chức vụ Chủ tịch Hội đồng lập pháp của Đặc khu hành chính Hương Cảng.

* PGS. TS. Luật học, Viện Nhà nước và Pháp luật.

¹ Nhà nước pháp quyền ở đây được hiểu là khái niệm “Rule of Law” theo cách hiểu của pháp luật Anh-Mỹ.

hay về mối quan hệ giữa Chính phủ Trung ương và Đặc khu hành chính Hương Cảng thì Ủy ban Thường vụ Quốc hội không phê chuẩn và gửi trả lại cho cơ quan lập pháp Hồng Kông. Những đạo luật như vậy cần bị hủy ngay, không có hiệu lực.

Các đạo luật có hiệu lực tại Đặc khu hành chính Hương Cảng gồm các đạo luật đã có hiệu lực và đã được áp dụng ở Hồng Kông trước năm 1997 và các đạo luật được ban hành sau năm 1997. Các đạo luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa không áp dụng ở Hồng Kông trừ các đạo luật được liệt kê kèm theo phụ lục III của Luật Cơ bản. Các đạo luật này được cơ quan lập pháp Hồng Kông công bố tại Hồng Kông:

- 1) Nghị quyết về thủ đô, lịch, quốc kỳ, quốc ca của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa;
- 2) Nghị quyết về quốc khánh nước Cộng hòa nhân dân Trung Hoa;
- 3) Tuyên bố của Chính phủ Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về lãnh hải;
- 4) Luật Quốc tịch Cộng hòa nhân dân Trung Hoa;
- 5) Quy chế của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về các ưu đãi, miễn trừ ngoại giao;
- 6) Luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về quốc kỳ;
- 7) Quy chế của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về các quyền ưu đãi, miễn trừ lãnh sự;
- 8) Luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về quốc huy;
- 9) Luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về lãnh hải và vùng tiếp giáp;
- 10) Luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về thành lập Đặc khu hành chính Hương Cảng;
- 11) Luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về vùng đặc quyền kinh tế và thềm lục địa;
- 12) Luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa về miễn trừ tư pháp biện pháp cưỡng chế đối với các khoản dư tài khoản của ngân hàng nước ngoài.

Như vậy, các đạo luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa được áp dụng đối với Đặc khu hành chính Hương Cảng bao gồm

các đạo luật về quốc kỳ, quốc huy, quốc ca, thủ đô, về các quyền ưu đãi miễn trừ ngoại giao và lãnh sự, về các vùng biển (lãnh hải, vùng đặc quyền kinh tế, vùng tiếp giáp lãnh hải) và duy nhất có một đạo luật về miễn trừ tư pháp đối với ngân hàng nước ngoài.

Luật Cơ bản cũng quy định Ủy ban Thường vụ Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa có quyền bổ sung hoặc giảm bớt các đạo luật được nêu trong Phụ lục III của Luật Cơ bản được áp dụng tại Đặc khu hành chính Hương Cảng. Các đạo luật này chủ yếu liên quan đến các vấn đề quốc phòng và ngoại giao cũng như các vấn đề khác vượt ra khỏi giới hạn tự trị mà Luật Cơ bản quy định. Cũng theo Luật Cơ bản (Điều 49) nếu Trưởng Đặc khu hành chính Hương Cảng thấy rằng một dự luật nào đó do Hội đồng lập pháp thông qua không phù hợp với lợi ích chung của Đặc khu thì Trưởng Đặc khu trả cho Hội đồng lập pháp xem xét lại trong thời hạn 3 tháng. Nếu Hội đồng lập pháp tiếp tục giữ quan điểm thông qua dự luật đó với hai phần ba phiếu thuận thì Trưởng Đặc khu phải ký và công bố dự luật đó trong vòng một tháng hoặc hành động theo quy định tại Điều 50 Luật Cơ bản. Điều đó có nghĩa là, nếu như Trưởng Đặc khu hành chính Hương Cảng từ chối ký dự luật đã trả lại cho Hội đồng lập pháp xem xét lại hoặc Hội đồng lập pháp không thông qua dự luật về ngân sách hay dự luật quan trọng nào khác do Chính phủ chuyển sang và nếu như không đạt được bất cứ thỏa thuận nào khác, Người đứng đầu cơ quan hành pháp có quyền giải tán Hội đồng lập pháp.

Trong trường hợp nếu Ủy ban Thường vụ Quốc hội quyết định tuyên bố tình trạng chiến tranh hay về tình trạng mất ổn định tại Đặc khu hành chính Hương Cảng có thể đe dọa sự thống nhất đất nước hay đe dọa an ninh quốc gia và chính quyền Hồng Kông có khả năng nằm ngoài tầm kiểm soát, Ủy ban Thường vụ Quốc hội sẽ thông qua quyết định đặt Hồng Kông trong tình trạng khẩn cấp và Chính phủ Trung ương có thể ban hành lệnh áp dụng các đạo luật tương ứng của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa tại Hồng Kông.

Theo Luật Cơ bản tất cả các văn bản pháp

luật được ban hành trước năm 1997 ở Hồng Kông (kể cả các quy phạm của thông luật, luật công bằng, luật tục, án lệ) vẫn tiếp tục có hiệu lực. Các đạo luật của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa không được áp dụng ở Hồng Kông, ngoại trừ các đạo luật về quốc phòng và đối ngoại (được liệt kê kèm theo Luật Cơ bản). Chính quyền Trung ương tôn trọng sự tự trị của Hồng Kông khi xác lập quan hệ giữa chính quyền Trung ương và Hồng Kông. Đặc khu hành chính Hồng Kông có chính quyền hành pháp, lập pháp và tư pháp độc lập, kể cả việc có những quyết định tư pháp có hiệu lực cao nhất theo quy định của Luật Cơ bản và không bị Chính phủ Trung ương bác bỏ. Chính quyền Trung ương bảo đảm an ninh quốc phòng cho Hồng Kông, còn việc giữ gìn trật tự xã hội tại Hồng Kông do chính quyền Hồng Kông đảm nhận.

Về các điều ước quốc tế, Luật Cơ bản quy định Chính phủ Trung ương sau khi tham vấn với Chính phủ Đặc khu hành chính Hương Cảng có thể áp dụng tại Hồng Kông các điều ước quốc tế mà Cộng hòa nhân dân Trung Hoa là bên tham gia. Chính phủ Trung ương cũng cho phép Đặc khu hành chính Hương Cảng thực thi các điều ước quốc tế mà Cộng hòa nhân dân Trung Hoa không phê chuẩn hoặc gia nhập.

Luật Cơ bản quy định rõ các quyền, nghĩa vụ và tự do cơ bản của người dân Hồng Kông: quyền bình đẳng trước pháp luật, tự do ngôn luận, tự do báo chí, tự do lập hội, tự do mít tinh, biểu tình, tự do gia nhập tổ chức công đoàn và có quyền bãi công, tự do đi lại, tự do tín ngưỡng. Luật Cơ bản cũng quy định các công ước quốc tế trong lĩnh vực bảo đảm quyền con người như Công ước về các quyền chính trị và dân sự, Công ước về các quyền kinh tế, văn hóa và xã hội có hiệu lực tại Hồng Kông.

Khi được Chính phủ Trung ương cho phép hay ủy quyền, chính quyền Hồng Kông có thể ký các hiệp định tương trợ tư pháp với các nước khác.

Tại Đặc khu hành chính Hương Cảng thành lập các Tòa án: Tòa án cấp quận, Tòa phúc thẩm, Tòa tối cao và các Tòa án khác

được thành lập khi cần thiết. Tòa án Hồng Kông có quyền đưa ra phán quyết cuối cùng, không bị kháng cáo, kháng nghị lên Tòa án tối cao của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa⁴. Tòa án các cấp ở Đặc khu hành chính Hương Cảng có quyền độc lập, không có sự can thiệp từ các cơ quan khác. Các thẩm phán có quyền miễn trừ tư pháp khi thực hiện nhiệm vụ, quyền hạn của mình. Nguyên tắc xét xử có sự tham gia của bồi thẩm đoàn được thực hiện trước năm 1997 nay vẫn duy trì. Các thẩm phán tại Đặc khu được Người đứng đầu cơ quan hành pháp bổ nhiệm sau khi tham vấn ý kiến của một ủy ban độc lập gồm các thẩm phán địa phương và các luật gia, các nhà hoạt động nổi tiếng. Các thẩm phán được bầu ra trước năm 1997 vẫn tiếp tục thực hiện chức năng của mình, họ được hưởng những ưu đãi chế độ hưu trí theo những quy định trước đây ở Hồng Kông. Tòa phúc thẩm ở Đặc khu hành chính Hương Cảng hiện nay chính là Tòa công lý của Hồng Kông trước đây. Tại Hồng Kông hiện nay còn có các Tòa chuyên trách như Tòa án vị thành niên, Tòa án về tranh chấp đất đai, Tòa án lao động. Tòa tối cao gồm Tòa phúc thẩm và Tòa sơ thẩm. Tòa phúc thẩm giải quyết các vụ án dân sự, hình sự và xét xử lại các vụ án của Tòa sơ thẩm, Tòa án cấp quận, Tòa án đất đai và giải thích pháp luật theo đề nghị của các Tòa sơ thẩm. Như vậy có thể hiểu Tòa án Đặc khu hành chính Hương Cảng được tổ chức theo mô hình của Tòa án nước Anh và Hoa Kỳ. Tòa tối cao, cũng có thể gọi là Tòa cấp cao, là Tòa của Đặc khu, có 2 cấp xét xử: Tòa phúc thẩm và Tòa sơ thẩm. Ngoài ra, còn có Tòa cấp quận và các Tòa chuyên trách. Thẩm quyền xét xử của tòa sơ thẩm thuộc Tòa tối cao không chỉ hạn chế về các vụ việc dân sự, các vụ hình sự mà còn có

⁴ Quyết định tư pháp cuối cùng ở đây được hiểu là, hệ thống Tòa án của Đặc khu hành chính Hương Cảng độc lập, khi xét xử vụ án nào đó từ sơ thẩm lên phúc thẩm thì bản án phúc thẩm do Tòa án Hồng Kông tuyên có hiệu lực thi hành. Như vậy, bất cứ vụ án nào cũng kết thúc việc xét xử bằng Tòa án Hồng Kông, không thể kháng cáo lên Tòa án tối cao của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa (ĐNV).

thẩm quyền xét xử các vụ án ly hôn, quân sự, phá sản. Tòa án quận chỉ hạn chế trong việc xét xử các vụ án hình sự, dân sự. Các vụ án dân sự thuộc thẩm quyền xét xử của Tòa cấp quận chỉ xét xử khi số tiền đòi bồi thường ở mức từ 50.000 đô la đến dưới 100.000 đô la Hồng Kông. Riêng đối với các vụ kiện đòi tiền thuê đất thì giá trị có thể cao hơn nhưng không quá 240.000 đô la Hồng Kông. Còn đối với các vụ án hình sự Tòa cấp quận có thẩm quyền xét xử rộng hơn nhưng không xét xử các vụ án giết người và hiếp dâm. Mức án mà Tòa án cấp quận có thể tuyên cao nhất là 7 năm tù giam.

Tòa án vị thành niên có thẩm quyền xét xử các vụ án do vị thành niên phạm tội. Vị thành niên được hiểu là những người dưới 14 tuổi và những người từ 14 tuổi đến 16 tuổi phạm tội hình sự (loại trừ tội giết người). Trẻ em dưới 10 tuổi không chịu trách nhiệm hình sự⁵. Tuy nhiên, Tòa án vị thành niên ở Hồng Kông cũng có thẩm quyền xét xử các vụ án hình sự đối với các bị cáo dưới 18 tuổi.

Tòa án đất đai có thẩm quyền xét xử các tranh chấp về thuê nhà, tiền thuê nhà, tranh chấp nhà cửa, định giá nhà...

Tòa án lao động là nơi giải quyết nhanh chóng và có hiệu quả tranh chấp giữa người lao động và người sử dụng lao động. Đó là tranh chấp phát sinh từ việc vi phạm hợp đồng lao động, về trả tiền lương, về sa thải lao động, về chế độ thai sản, bệnh tật của người lao động... Ngoài ra, còn có hệ thống Tòa án hành chính chuyên xét xử những khiếu nại đối với các quyết định hành chính. Trong mối quan hệ giữa Nhà nước và công dân thì các quyết định hành chính của các quan chức nhà nước có ý nghĩa rất quan trọng đối với công dân nên vai trò của Tòa án hành chính ngày càng quan trọng trong đời sống xã hội ở Đặc khu hành chính Hương Cảng. Cấp cao nhất của Tòa án hành chính ở Hồng Kông là Hội đồng phúc thẩm hành chính. Hội đồng được thành lập vào năm 1994. Hội đồng hành chính là cơ quan

có thẩm quyền độc lập gồm những người có trình độ và kinh nghiệm pháp lý và có kiến thức rộng. Hội đồng có quyền quyết định việc giữ nguyên, sửa đổi hoặc hủy bỏ các quyết định hành chính cá biệt khi xét thấy cần thiết. Người khiếu nại quyết định hành chính có quyền tham dự phiên xét xử (hoặc có thể ủy quyền cho người khác tham dự phiên xét xử). Quyết định của Hội đồng là quyết định cao nhất.

Ở Đặc khu hành chính Hương Cảng cũng lập ra Ombudsman⁶ (chế định này lần đầu tiên xuất hiện ở các nước Bắc Âu vào cuối thế kỷ 19). Đây là cơ quan độc lập do Người đứng đầu cơ quan hành pháp thành lập vào năm 1989. Nhiệm vụ của Ombudsman ở Hồng Kông: giải quyết khiếu nại về quản lý kém hiệu quả trong lĩnh vực công; xây dựng bộ máy hành chính mang tính nhân văn hơn; giảm bớt khoảng cách giữa Chính phủ với các tổ chức xã hội; ngăn chặn sự lạm quyền; nâng cao hiệu quả và chất lượng dịch vụ công; bảo vệ quyền con người. Vào năm 1994 và 1996 Chính phủ đã sửa đổi, bổ sung Lệnh về Ombudsman, theo đó người dân có thể khiếu nại trực tiếp lên Ombudsman và mở rộng thẩm quyền của Ombudsman theo dõi và giải quyết khiếu nại liên quan tới tất cả các cơ quan hành pháp và lập pháp.

Năm 1996, Chính phủ Hồng Kông đã thành lập Ủy ban bình đẳng giới để thực hiện pháp luật về chống phân biệt đối xử về giới, đấu tranh cho bình đẳng nam nữ.

Có thể nói đội ngũ luật gia ở Hồng Kông khá đông đảo, có tính chuyên nghiệp cao. Như ở Anh, luật gia ở Hồng Kông được phân ra thành luật sư hoặc cố vấn pháp lý và người ta có thể chọn hành nghề dưới danh nghĩa một trong hai chức danh này, nhưng không được cả hai (có thể chuyển từ chức danh này sang chức danh kia). Phần lớn luật gia là cố vấn pháp lý được cấp giấy phép hành nghề và phải tuân thủ Điều lệ của Hội Pháp luật Hồng Kông. Tương tự, các luật sư cũng được cấp

⁵ Theo quy định của pháp luật Việt Nam, trẻ dưới 14 tuổi không phải chịu trách nhiệm hình sự.

⁶ Ở Việt Nam hiện nay chế định Ombudsman (thường gọi là Thanh tra Quốc hội) đang được quan tâm khi chúng ta nghiên cứu mô hình cơ quan dân nguyện.

giấy phép hành nghề và được điều chỉnh bởi Hội Luật sư Hồng Kông. Chỉ có các luật sư mới được tham gia để bào chữa tại Tòa phúc thẩm và Tòa án tối cao. Cũng giống như hệ thống thông luật được duy trì, như thông lệ các phòng xử án Anh quốc, các thẩm phán và luật sư phải đội tóc giả và áo choàng trong quá trình xét xử.

Luật Cơ bản cũng quy định về vấn đề giải thích, sửa đổi, bổ sung Luật Cơ bản. Việc giải thích các quy định của Luật Cơ bản thuộc quyền của Ủy ban Thường vụ Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa. Khi xét xử, các Tòa án Hồng Kông đương nhiên có quyền giải thích Luật Cơ bản, nhưng khi giải thích các điều khoản liên quan đến thẩm quyền của Chính phủ Trung ương cũng như liên quan đến quan hệ giữa Chính phủ Trung ương và Chính phủ Đặc khu hành chính Hương Cảng thì phải hỏi ý kiến giải thích của Ủy ban Thường vụ Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa và Tòa án phải tuân theo sự giải thích đó. Chỉ có Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa mới có quyền sửa đổi, bổ sung Luật Cơ bản. Mọi đạo luật do Đặc khu hành chính Hương Cảng ban hành không được trái với những quy định Luật Cơ bản.

Ủy ban Thường vụ Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa lập ra Ủy ban về Luật Cơ bản của Đặc khu hành chính Hương Cảng. Mỗi khi cần giải thích Luật Cơ bản, Ủy ban Thường vụ Quốc hội trao đổi với Ủy ban về vấn đề liên quan. Ủy ban về Luật Cơ bản của Đặc khu hành chính Hương Cảng gồm 12 ủy viên, 6 người trong số đó đại diện cho đại lục và 6 người đại diện cho Hồng Kông. Các đại biểu đại diện cho Hồng Kông phải là công dân Trung Quốc định cư tại Hồng Kông và không có nơi cư trú ở nước khác do Ủy ban Thường vụ Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa cùng với Trưởng Đặc khu hành chính Hương Cảng, Chủ tịch Hội đồng lập pháp, Chánh án Tòa án phúc thẩm của Hồng Kông bổ nhiệm. Ủy ban Thường vụ Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa, Quốc vụ viện và Đặc khu hành chính Hương Cảng có quyền kiến nghị về sửa đổi, bổ sung Luật Cơ bản. Kiến nghị được trình Ủy ban về Luật Cơ bản của Đặc khu hành chính Hương Cảng trước khi trình lên Quốc hội Cộng hòa nhân dân Trung Hoa. Mọi sửa đổi, bổ sung Luật Cơ bản không được trái với chính sách của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa đối với Hồng Kông.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. The Basic Law of the Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China- www.info.gov.hk/basic_law/flash.html
2. ГОНКОНГ (Сянган)- archive.travel.ru/hong_kong/
3. «Вся эта демократия – одна декорация»// «Эксперт»// www.scripts.online.ru/money/news/
4. Лебедько С. «Гонконг накануне смены флага»//газета «Зеркало недели» №16(133) 19-24 апреля 1997// [www.zn.ua](http://www.zn.ua;);
5. [www.china.worlds.ru](http://www.china.worlds.ru;);
6. www.offshore.ru/21/06/2005/;
7. www.legco.gov.hk/;
8. Шергин С. «Гонконг накануне эпохальных перемен»//газета «Зеркало недели» №26(143) 28 июня-4 июля 1997// [www.zn.ua](http://www.zn.ua;);
9. Былиняк С.А. Формирующиеся финансовые рынки.- М.: Восточный университет, 2003, с. 24;
10. Asian Development Outlook 2002. Manila. 2002, p.203, 213,215;
11. Верлин Е. «Гонконг прирастает Китаем»//www.ng.ru/ 2003.10.10;
12. Чжу Вэньхуэй «В чём ключ к успеху экономики Сянгана?»// «Жэньминь жибао» он-лайн;
13. http://www.cyberport.hk/cyberport/en/home/about_cyberport/ ;
14. Черета М. «Гонконг в осаде. Под влиянием конкуренции бурно растущих китайских городов бывшая колония теряет свои экономические преимущества»// «Зеркало недели» №29(353) 4-10 августа 2001 г.// [www.zn.ua](http://www.zn.ua;);
15. Материалы агентства Синьхуа.